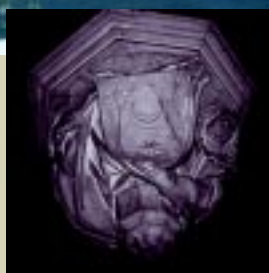
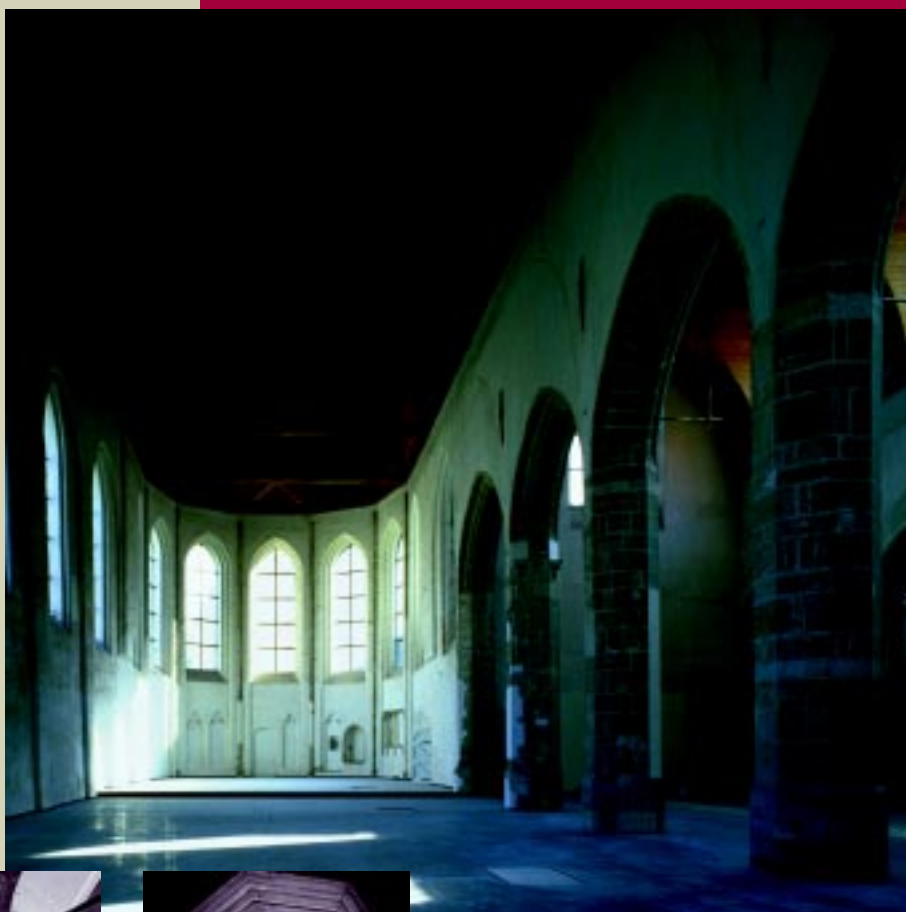

van Caermersklooster tot cultuurcentrum

Het Patershol

Het klooster van de geschoeide karmelieten, nu bekend als *Caermersklooster*, is gelegen in de Patersholwijk. Volgens de overlevering zou de naam teruggaan op een donkere gang naar de Plotersgracht, onder de infirmerie van het klooster. Meteen is duidelijk dat het

Caermersklooster een wezenlijk deel uitmaakt van de geschiedenis van deze stadswijk. Gelegen in de schaduw van het Gravensteen, in de drassige vallei van de Leie, kenmerkt de wijk zich al vanaf de 12de eeuw door de ambachtelijke activiteiten. Zowel de benamingen *Corduwaniersstraat* als *Plotersgracht* verwijzen nog naar de lederbewerking. Zoals talrijke herenhuizen nog getuigen werd en bleef

het tot de 18de eeuw een gepeerde buurt voor magistraten en advocaten die aan de bestuursorganen in het vlakbij gelegen Gravensteen verbonden waren. De industriële revolutie herleidde de wijk in de 19de eeuw tot een arbeidersbuurt. Met het verplaatsen van de textiel fabrieken naar de stadsrand verpauperde de buurt verder. Dat veranderde in de tachtiger jaren met uitgebreide renovatiewerkzaamheden waardoor het huidige typische beeld van de oude stadswijk ontstond. Uitgeleefde krotten zijn omgetoverd tot exclusieve restaurants met een druk uitgangsleven tot gevolg. Omdat overdaad schaadt zijn er stedelijke verordeningen uitgevaardigd om een gezond evenwicht tussen de woonfunctie en de horeca te realiseren. Met de restauratie en omvorming van een goed deel van het aloude Caermersklooster tot Provinciaal Centrum voor Kunst en Cultuur vindt naast de kookkunstminnende nu ook de cultuurhongerige bezoeker er zijn gading.

De karmelieten

De karmelieten waren oorspronkelijk kluisenaars uit het Nabije Oosten. Daar brachten zij in afgelegen, onherbergzame streken hun dagen en nachten door in vurig gebed. De heilige Maagd Maria zou hen op de berg Carmel in Palestina het bevel gegeven hebben om een kloosterorde te stichten. Vandaar hun benaming karmelieten of caermers. De benaming vrouwenbroers, zoals zij in de volksmond vaak werden genoemd, refereert aan hun verering van Maria. Onder druk van de islam trokken de karmelieten in de 13de eeuw naar Europa, waar zij zich onder het statuut van bedelorde in de steden vestigden. Daar organiseerden zij hun kloostergemeenschap, die weliswaar contemplatief bleef, maar toch veel meer dan vroeger contact met de omliggende wereld had. Net als de franciscaner- en de dominicanerorde was hun werkdomein de zielzorg van de leken die vooral tot uiting kwam in de godsdienstige oefeningen, de sacramenten en de predikatie.

Het Oud Huis

De eerste “caermers” doken in Gent op in 1272. Zij vestigden zich vanaf 1287 in de *refuge* van de abdij van Cambron aan de Lange Steenstraat. Vermoed wordt dat het *Oud Huis* daarvan nog restanten bevat, meer bepaald de delen die in Doornikse steen zijn opgetrokken. Het huidige zaalkarakter gaat terug tot de kloosterfase, met dit verschil dat het vloerniveau door het voorkomen van een halfondergrondse kelder zowat een meter hoger lag. Ook de oudste muurschilderingen, uit het einde van de 15de eeuw, horen bij deze fase. Ze zijn opgebouwd rond een calvariebergmotief met een treurende madonna en karmeliet die een gekruisigde Christus flankeren. Afscheiden door een tekstbanderol bevinden zich daarboven geschilderde polychrome beelden die door een gebeeldhouwde baldakijn in witsteen worden bekroond. De gezichten van de afgebeelde figuren zijn duidelijk weggekrast, ongetwijfeld een getuige van de eerste beeldenstorm. De overschilderingen met zuilen en portretmedaillons dateren uit de 19de eeuw toen de zaal in diverse kamers was onderverdeeld.

De kerk

Zoals gebruikelijk bij de aanleg van een klooster was een der eerste activiteiten de bouw van een kerk. Er werd een eenbeukige zaalkerk met recht afgesloten koor opgericht die nog grotendeels te herkennen is in de huidige grote hoofdbeuk aan de Lange Steenstraat. De bouw werd aangevat in het begin van de 14de eeuw en in 1329 werden de altaren

ingewijd. Uitzonderlijk is dat de originele dakkap bewaard is gebleven, verborgen achter het houten beschoot van het plafond. Hetzelfde geldt voor de grafkelders met indrukwekkende schilderijen op de wanden, nu onder de bevloering.

Omstreeks 1474 werd het koor met een zevenhoekige aanleg uitgebreid. De wanden waren opgesmukt met spitsboogvormige blindnissen versierd met driepaslobbig maaswerk, waarvan nog restanten te zien zijn.

In de eerste helft van de 16de eeuw resulteerde een hernieuwde bouwwoede in een zuidbeuk en een kapellenbeuk, opgericht in twee opeenvolgende bouwcampagnes. De fasering is nog merkbaar in de verspringing van de zuidmuur. De kapellen, die in tegenstelling tot de huidige open toestand door muren van elkaar gescheiden waren, werden deels door rijke families gefinancierd. Ge-

tuigen hiervan zijn de hangbogen met op de slotstenen fijn gesculpteerde engelen die het wapenschild van de toenmalige "sponsors" dragen.

De drukke bouwactiviteiten werden door de dolle hervormingsjaren afgebroken. In de beeldenstormen van 1566 en vooral van 1578 werd het klooster grondig geplunderd. De glasramen werden vernield en de muurschilderingen overpleisterd of weggekrast. Ook de grafsteen in de koorvloer van Antoon Van Hille, raadsheer van de Spaanse koning, werd door de protestanten deerlijk gehavend, zoals nu nog te bemer-

ken valt. Het calvinistisch regime gaf de kerk een nieuwe bestemming als tempel en het klooster als opleidingscentrum voor dominees. Deze school verhuisde reeds in 1580 naar het predikerherenklooster bij de Sint-Michielskerk. In datzelfde jaar werden de kloostergebouwen in meerdere loten aan particulieren verkocht. De kerk bleef, zoals zes andere kerken in Gent, een protestantse tempel.

Na de herovering volgde vanaf 1584 een lange periode van herstel en hermeubilering, zoals overal elders in de geteisterde gebieden die opnieuw onder katholiek gezag kwamen. De aandacht ging naar de herinrichting van het klooster en van de kerk die onder meer verschillende typische portiekaltaren in barokstijl kreeg. Op oude afbeeldingen valt ook het groot aantal biechtstoelen op. Al het meubilair stond ten dienste van de zielzorg voor de bevolking.

Zoals zoveel kloosters ging ook het Caermersklooster onder de Franse bezetting ter ziele. Pogingen om het nadien te heropenen mislukten en de goederen werden door de overlevende paters tussen 1806 en 1845 geleidelijk aan de kerkfabriek van het Heilig Kerst overgemaakt. In 1840 werd veel meubilair aan de nabijgelegen, door brand geteisterde Sint-Stefanuskerk in de Sint-Margrietstraat verkocht.

De kloosterkerk verloor in 1841 definitief haar religieuze functie. In 1881 werd ze door de Stad Gent aangekocht, hersteld en in neogotische geest aangepast. Het gebouw deed achtereenvolgens dienst als archeologisch museum, als museum voor volkskunde en uiteindelijk als bergplaats voor de decors van de opera. In 1977 was de Provincie eigenaar geworden van de rest van het kloostercomplex. In 1981 werd met de Stad overeengekomen

de kerk te ruilen tegen de tweede pandhof en de sacristie om zo een optimale herbestemming van de verschillende gebouwen mogelijk te maken. Na de afwerking van de tweede restauratiefase van het kloostercomplex, in 1998, werd de kerk in haar huidige toestand en functie (tentoonstellingsruimte) opengesteld voor het publiek.

De tweede pandhof

Een voorganger van de tweede pandgang zou omstreeks 1466 zijn aangelegd en werd op verschillende plaatsen door opgravingen opgespoord. De huidige doorgang naast de kerk

correspondeert nog met het noordelijke verloop ervan.

In de jaren 1717-1721 ging een bouwcampagne van start die wellicht tot doel had om heel het klooster te ver-

nieuwen. Wachtmuren aan de zogenaamde middenvleugel wijzen er immers op dat men ook

bouwplannen had met betrekking tot de eerste pandhof. De oude tweede pandhof werd grotendeels afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe versie die sober maar smaakvol uitgewerkt was. Hij kreeg de vorm van een open vierkante benedengalerij met erboven een in cellen ingedeelde verdieping. In een latere fase werd de middenvleugel verhoogd met een supplementaire verdieping. Wellicht waren deze

nieuwe cellen veeleer een vervanging van de oude dan dat zij moesten dienen om een plotse aangroei van kloosterlingen op te vangen.

Na de afschaffing werden de cellen en kloostergangen omstreeks 1850 omgevormd tot kleine woningen met een tussenverdieping in ware beluikstijl, een optie die bij de restauratie in een aangepaste vorm werd gerespecteerd.

De eerste pandhof

Naar de oorspronkelijke gebouwen die op de huidige eerste

pandhof stonden, hebben we voorlopig nog het raden. In eenzelfde bouwfase als de vergroting van de kerk, waarschijnlijk de vroege 16de eeuw, kwam langs de Vrouwebroersstraat een nieuwe vleugel met refter en bibliotheek tot stand. Het belang ervan weerspiegelt zich in de luxueuze afwerking met witsteen aan de pandhofzijde, de erker voor de voorlezer in de refter en de prestigieuze traptoren die de vier bouwlagen met elkaar verbindt. Tegelijk werd de westelijke helft van de lange gang aangelegd die voor de verbinding met de kerk zorgde.

Kort daarop werd de grote vleugel langsheen de Plotersgracht uitgebreid en aangebouwd tot tegen de grote reftervleugel. Hij gaf onderdak aan een keuken en een tweede refter.

De godsdiensttroebelen van de 16de eeuw maakten tijdelijk een einde aan dit

bouwgeweld. Pas toen de ergste schade hersteld was, dacht men aan verdere bouwkundige vernieuwingen. In de jaren 1630 werden de kloostergangen overwelfd, waarvan de jaarsteen in de lange gang nog getuigt. Na de afschaffing werd ook dit gedeelte verhuurd aan particulieren. De zalen en grotere vertrekken dienden als ateliers en opslagplaatsen, de grote refter zelfs als schietbaan voor de Sint-Jorisgilde.

Overige gebouwen

In 1658-1661 werd de zogenaamde infirmerie gebouwd waarvan het voornaam karakter veeleer een bestemming als gastenkwartier doet vermoeden.

Een duidelijke neiging naar een luxueuzere afwerking treffen we vooral aan bij het nieuw spreekhuis. Opgericht in 1753 verkreeg het

uitwendig het voorkomen van een eerder burgerlijk gebouw. De sacristie werd bijzonder rijk met weelderig stuccowerk aangekleed.

polyvalente ruimtes (voor cursussen, dans- en toneelrepertories e.d.) voorzien. Het Caermersklooster kreeg dan ook de naam *Provinciaal Centrum voor Kunst en Cultuur* mee. Sedert de officiële opening op 10 september 1998 biedt het Centrum met de monumentale kerk, het Oud Huis en de Lange Gang reeds de mogelijkheid om diverse culturele manifestaties te organiseren, voornamelijk tentoonstellingen.

De tijd dat enkel monniken door de gangen van het Caermersklooster schuifelden is definitief voorbij.

Het Caermersklooster nu en morgen

In 1982-1985 werd door het provinciebestuur een eerste restauratiefase uitgevoerd, die de infirmerie en de brouwerij betrof. Door een transactie werd het stadsbestuur eigenaar van de tweede pandhof dat in 1991 tot een complex van sociale woonegelegenheden omgevormd werd terwijl de sacristie, voorheen gebruikt als smidse, een voorzichtige restauratie kreeg. Van 1991 tot 1998 ondernam het provinciebestuur de restauratie van de kerk, het Oud Huis en de

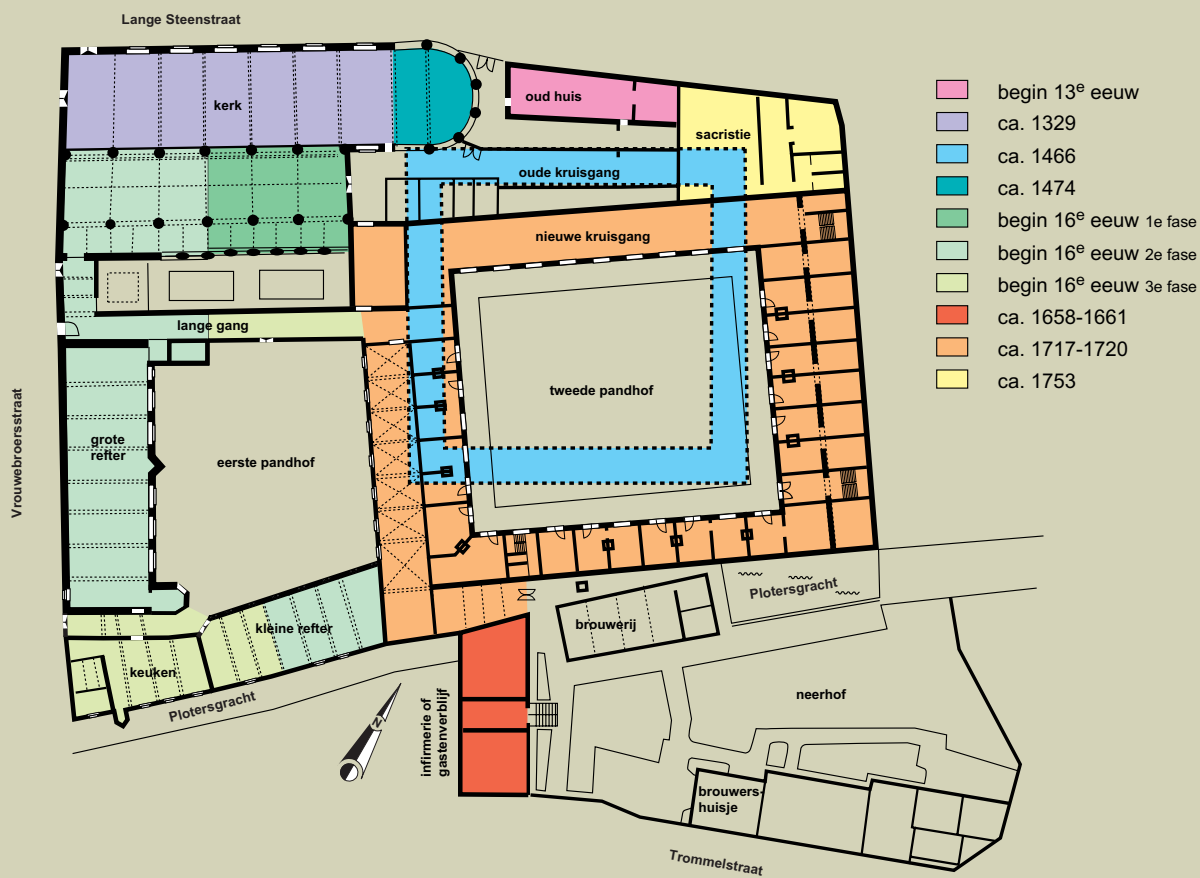
Lange Gang. Een derde restauratiefase, die de eerste pandhof omvat, moet zo spoedig mogelijk van start gaan.

De meest efficiënte oplossing voor het behoud van waardevolle gebouwen ligt in het vinden van een nieuwe bestemming. Op 25 februari 1994 besliste de

Provincieraad van Oost-Vlaanderen om aan het Caermersklooster een culturele bestemming te geven. Het is de bedoeling dat, eens ook de eerste pandhof volledig zal gerestaureerd zijn, het provinciebestuur zal beschikken over een eigen culturele infrastructuur waar vele culturele activiteiten zullen kunnen worden georganiseerd. Zo zal de restauratie van de eerste pandhof een toneelzaal, vergaderzalen en diverse

grondplan Caermersklooster

Uitgegeven in opdracht van de bestendige deputatie van de provincieraad van Oost-Vlaanderen
 H. Balthazar, gouverneur-voorzitter
 A. Vercamer, I. Verleyen, J.-P. Van Der Meiren,
 G. De Padt, A. Abbeloos, M. De Buck, gedeputeerden
 A. De Smet, provinciegriffier

© PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
 dienst 92: Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium
 supervisie: Andrea De Kegel
 coördinatie: Anthony Demey
 teksten: Luc Bauters en Patrick Devos
 grafische vormgeving: Ansfried De Vylder
 druk: L. Vanmelle, Gent/Mariakerke

V.u.: A. De Smet, provinciegriffier,
 p.a. Gouvernementstraat 1, 9000 Gent.